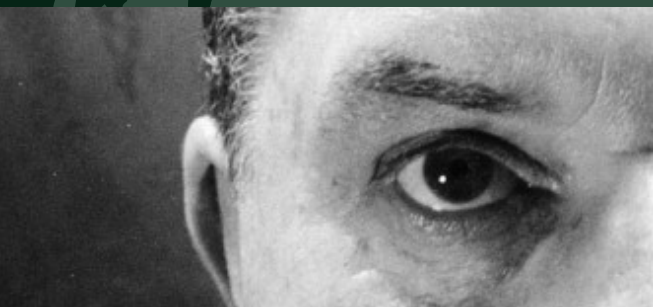

EUGENIO MONTALE

ΠΟΙΗΜΑΤΑ - ΚΕΙΜΕΝΑ

ΔΙΓΛΩΣΣΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΕΠΙΛΟΓΗ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΓΙΑΝΝΗΣ Η. ΠΑΠΠΑΣ

Σειρά: ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ (αρ. σειράς 207)
Τίτλος: *Eugenio Montale Ποιήματα - Κείμενα*
Συγγραφέας: *Eugenio Montale*
Επιλογή-Μετάφραση: Γιάννης Η. Παππάς

Τόπος και Χρονολογία πρώτης έκδοσης:

Αθήνα, Δεκέμβριος 2020

Σελίδες: 660

Διάσταση σελίδας: 17x24cm

Γραμματοσειρά: *Minion Pro*

Χαρτί: γραφής 100gr

ISBN: 978-6182-010-655

Εκδόσεις: 24γράμματα / Γιώργος Δαμιανός

Διεύθυνση / Κεντρική Διάθεση:

Λεωφόρος Πεντέλης 77, Χαλάνδρι 152 34

Τηλ.: +30 210 612 70 74

Email: info@24grammata.com

Web site / e-shop: www.24grammata.com

Copyright © 2020 24γράμματα

Copyright για τη μετάφραση: Γιάννης Η. Παππάς

Η γραφιστική επεξεργασία έγινε στο ατελιέ γραφικών τεχνών
των εκδόσεων 24γράμματα.

(Λεωφ. Πεντέλης 77, Χαλάνδρι, τηλ. 210 612.70.74)

Υπεύθυνη ψηφιακής σελιδοποίησης: Κατερίνα Μηνογιάννη

Δημιουργία εξωφύλλου: Κατερίνα Μηνογιάννη

ΚΡΕΣΕΝΤΣΙΟ ΣΑΝΤΖΙΛΙΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ *

Δεν χωρά καμιά αμφιβολία πως στην ιταλική ποιητική σκηνή του εικοστού αιώνα το έργο του Εουτζένιο Μοντάλε καταλαμβάνει προεξάρχουσα θέση. Κατά συνέπεια, δε θα μπορούσαμε με κανέναν τρόπο να το αγνοήσουμε, εφόσον από πολλές απόψεις εκπροσωπεί την επιτομή ενός φιλοσοφικού-λογοτεχνικού μωσαϊκού σχεδόν μισού αιώνα.

Η πνευματική διαμόρφωση του Μοντάλε σφραγίζεται από την αποδοχή εκ μέρους του ιδεαλισμού αρχικά του Τζοβάνι Τζεντίλε, τον οποίο εντούτοις δεν αφομοίωσε πλήρως, και κατόπιν του Μπενεντέτο Κρότσε, τα κύρια γνωρίσματα του οποίου ο ποιητής φιλοδοξούσε να υιοθετήσει, αν και με τρόπο αποσπασματικό και τελικά ελάχιστα αποτελεσματικό, καθότι ταλανιζόταν από άλλες παρορμήσεις, πιο επιτακτικές και απτές. Σε κάθε περίπτωση, μεγαλύτερη επιρροή φαίνεται να έχει δεχτεί από τη θεωρία της ενόρασης του Ανρί Μπερξόν, και ιδίως από την ενδεχομενικότητα του Εμίλ Μπουτρού, τα συμπεράσματα του οποίου στα χρόνια που προηγήθηκαν του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου συζητήθηκαν και διαδόθηκαν ευρέως.

Ο Μοντάλε, μολονότι δε συγκαταλέγεται στους πολυγραφότερους ποιητές, αντιπροσωπεύει μία από τις σπουδαιότερες στιγμές στην παγκόσμια ποίηση του εικοστού αιώνα.

Μπόρεσε εξαρχής να ανακαλύψει και να επεξεργαστεί τη βασική του θεματολογία, στην οποία επρόκειτο να παραμείνει πιστός και τα επόμενα χρόνια. Υπό αυτή την έννοια, η ποίησή του δομείται και εξελίσσεται με ιδιαίτερα ενιαίο τρόπο, χάρη στη συνέπεια μιας συγκεκριμένης διαδρομής ιδεών.

Από το σύνολο του ποιητικού του έργου ουσιαστικά ξεχωρίζουν τρεις συλλογές, οι οποίες παρουσιάζουν και τη μεγαλύτερη αξία και ενδιαφέρον: *Κόκαλα Σουπιάς* (1925), *Περιστάσεις* (1939), *Η Μπόρα και Άλλα Ποιήματα* (1956). Η διαδρομή τους απηχεί την πορεία του ανθρώπου στη διάρκεια μιας ταραχώδους ιστορικής περιόδου, που εκτείνεται από την εγκαθίδρυση του φασιστικού καθεστώτος (1922) μέχρι το λεγόμενο ιταλικό οικονομικό θαύμα (1955-1960).

Στα *Κόκαλα Σουπιάς* κυριαρχεί η ιδέα ενός κόσμου βυθισμένου σε μια αίσθηση αναπόφευκτης και αβάσταχτης ήττας, από την οποία πηγάζει η οδύνη ως πρωταρχικό θέμα στοχασμού και ως εσώτερος δεσμός με την ύπαρξη. Έπειτα, σε υπαρξιακό επίπεδο, ολοκληρώνεται αμετάκλητα η τραγωδία, αφήνοντας σημάδια που δε θα φύγουν ποτέ.

Ακολουθως, και ως λογική συνεπαγωγή, παγιώνεται η σκέψη και το μοτίβο της «κοσμικής ήττας», η οποία συνδέεται με εμβληματικό τρόπο με την τελική μορφή των «απορριγμάτων» και της «σκωρίας» και το ανάλογο συναίσθημα της «απόρριψης» σε ένα ανθρώπινο περιβάλλον τόσο ολοκληρωτικά φθαρμένο και με τη σειρά του φθοροποιό, αφού σε κάθε δυνατό και ενδεχόμενο όφελος αντιστοιχεί πάντα μια απώλεια προς άλλες κατευθύνσεις (βλ. *Il mestiere del poeta*, σε επιμέλεια του Φ. Καμόν, Lerici, Μιλάνο 1965), με αποτέλεσμα τίποτα να μην είναι ούτε να μπορεί να είναι ποτέ αποδοτικό από μόνο του χωρίς να ενέχει και κάποια απώλεια.

Υπό αυτό το πρίσμα διαπιστώνει κανείς τον «ορθολογικό πεσιμισμό των πρώτων έργων του Μοντάλε» (Λουνιάνι), στα οποία ο ποιητής δεν καταφέρνει να αντέξει την επέμβαση ή μάλλον την εισβολή της πραγματικότητας και της δραματικής της συνείδησης.

Έτσι οι *Περιστάσεις* δεν είναι τίποτε άλλο παρά θαυμαστά γεγονότα, χάρη στα οποία ο άνθρωπος μπορεί να μετέχει της «χάριτος» και να οδηγηθεί στη «λύτρωση» σε έναν κόσμο φανταστικό και, ως εκ τούτου, κατά κάποιο τρόπο ιδανικό και εξιδανικευμένο, πολύ μακρινό από το σαθρό και ατελές παρόν.

Μέσα από μια ανάλογη διαδρομή πράγματι η μορφή της γυναίκας που μεσιτεύει προβάλλει καταλυτική.

Σε αυτή την ποίηση, και κατ' επέκταση μέσω της ποίησης, αναδύονται παρουσίες οι οποίες φέρνουν στο φως κόσμους κρυμμένους, που ξεδιπλώνονται απρόσκοπτα: είναι τα «φυλακτά», τα φαντάσματα όσων υποψιαζόμαστε και βιώνουμε ως ενδείξεις μιας ζωής και ενός θανάτου που ανιχνεύονται στον καθρέφτη ενός μεταφυσικού τόπου δεισιδαιμονικά γεμάτου από μυστηριώδη είδωλα, με σκοπό τη συμβολική αποκάλυψη της ιστορίας του ατομικού πεπρωμένου.

Η Μπόρα είναι αναντίρρητα η ποιητική σύνθεση του Μοντάλε που πραγματεύεται, με τον πλέον υποδειγματικό τρόπο, τις μνήμες της αντίστασης ενάντια στο φασιστικό καθεστώς της Ιταλίας, τις μνήμες εκείνων των σκοτεινών, εχθρικών χρόνων που, ιδιαίτερα στο τμήμα του έργου με τίτλο *Φινιστέρε*, μαρτυρούν το αληθινό μέγεθος της συμμετοχής του ποιητή στο ιστορικό γίγνεσθαι μέσω της πιο αυθεντικής ερμηνείας των γεγονότων της εποχής του.

Διακρίνεται εδώ ο πυρήνας της έννοιας της «κυκλικότητας» του κακού, της τυραννίας μιας σαγηνευτικής αρνητικότητας και,

τέλος, της πρωταρχικής και σαρωτικής σημασίας της οδύνης κατά τις ατελείωτες δοκιμασίες της ανθρώπινης ύπαρξης, στις οποίες ο θάνατος είναι το αδιόρατο, αβάσταχτο και αναπόφευκτο πέπλο, που σκεπάζει ανθρώπους και γη και καθιστά συμπτωματική κάθε ηθική ευαισθησία και πάθος.

Ως προς την *Μπόρα*, προκαλούν ενδιαφέρον οι διαμετρικά αντίθετες απόψεις που διατυπώθηκαν από τους κριτικούς τη δεκαετία του '50 σχετικά με την υποτιθέμενη ή μη, ουσιαστική ανανέωση της συγκεκριμένης ποίησης του Μοντάλε που δημοσιεύεται ακριβώς τα ίδια εκείνα χρόνια.

Για ορισμένους (και κυρίως για τον Παζολίνι) στα ποιήματα της συλλογής αυτής διαφαίνεται μια γνήσια καινοτομία στο περιεχόμενο κατά την εξωτερίκευση ενός «ορθολογισμού» που «υπερβαίνει τα όρια της αισθητικής» και συναντά τα ίχνη του «ιστορικού κόσμου». Αντίθετα, άλλοι (Σαλινάρι) δε διστάζουν να βεβαιώσουν πως στους στίχους της *Μπόρας* ο Μοντάλε δεν είπε τίποτα καινούριο, τίποτα δηλαδή που να μην ήταν ήδη γνωστόφτάνουν μάλιστα στο σημείο να ισχυριστούν ότι ο ποιητής μοιάζει να απέχει από την πραγματικότητα εκείνων των χρόνων, καθώς και από την «καινούρια ιστορική κατάσταση που είχε αρχίσει να διαμορφώνεται» στην Ιταλία μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Στο ίδιο πνεύμα λίγο πολύ κινείται και ο Τζ. Γκαμπόν, σύμφωνα με τον οποίο το «καινούριο τομίδιο» (δηλαδή η ποιητική συλλογή *Η Μπόρα*) δεν παρουσιάζει καμία καινοτομία για όσους έτρεφαν αυτή την προσδοκία και, ως εκ τούτου, δεν εντοπίζονται τάσεις ανανέωσης σε σχέση με τις προηγούμενες συλλογές, καθότι ο Μοντάλε «δεν είναι ποιητής που “ανανεώνεται”», με αποτέλεσμα οι δύο πόλοι του ποιητικού στοχασμού του, το «εγώ και ο κόσμος», να παραμένουν οι ίδιοι.

Με λίγα λόγια, η συλλογή *Η Μπόρα* περιέχει όλα τα θέματα της ποίησης του Μοντάλε: τα σκοτεινά δράματα, την ηθική υποκρισία, τα κωδικοποιημένα ψέματα, τη χειραγώγηση που ασκεί η πνευματική βιομηχανία και την ανυπεράσπιστη αυτονομία της κριτικής συνείδησης.

2. Χωρίς αμφιβολία, η ιταλική ποίηση του εικοστού αιώνα σφραγίστηκε σε μεγάλο βαθμό από την παρουσία του Τζοβάνι Πάσκολι και του Γκαμπριέλε ντ' Ανούντσιο. Αντίθετα, οι απόψεις του Καρντούτσι, όπως διαμορφώθηκαν τους χρόνους μετά την ιταλική παλιγγενεσία, περιπλεγμένες από έναν όψιμο -και μορφικά μάλλον αδύνατο- κλασικισμό, μεταμφιεσμένο σε νεοκλασικισμό, δε φαίνεται να έδωσαν επαρκή και έγκυρα κίνητρα για αναζητήσεις, ώστε να αποτελέσουν υλικό μιας πραγματικής καλλιτεχνικής και λογοτεχνικής εξέλιξης.

Η επίδραση του Πάσκολι και του Ντ' Ανούντσιο συνεπώς ανιχνεύεται, αν και ανεπαίσθητα, στις πρώτες ποιητικές απόπειρες του Μοντάλε, αλλά πολύ γρήγορα ατονεί στη μετέπειτα ποιητική του παραγωγή, κατά την οποία στρέφεται, σε διαφορετικό βαθμό ωστόσο, πρώτα προς την ποίηση του Λυκόφωτος και της όψιμης Παρακμής και ύστερα, πιο έντονα αλλά όχι χωρίς επιφυλάξεις, προς τον ερμητισμό. Ο ερμητισμός αυτός δε σχετίζεται τόσο με την αντίστοιχη πρωτοπορία, η οποία βρίσκει πρόσφορο έδαφος στον Ουνγκαρέτι, όσο με έναν ατομικό πειραματισμό πιο διευρυμένο και πιο συνειδητό από θεματικής και ψυχολογικής άποψης.

Άλλωστε, η παρουσία του Ντ' Ανούντσιο στο ιταλικό ποιητικό στερέωμα του πρώτου τέταρτου του εικοστού αιώνα είναι αναντίρρητα τόσο εμφανής που κάθε ισχυρισμός για το αντίθετο δεν μπορεί παρά να μοιάζει αβάσιμος και ψευδής. Έτσι, κάθε μεταγενέστερος (αλλά και σύγχρονος) ποιητής του Ντ' Ανούντσιο

αφομοίωσε διαφορετικές ποσότητες και χαρακτηριστικά από τη λογοτεχνική, φιλοσοφική, γλωσσική και υφολογική του ύλη - με μια λέξη, από το δικό του χαρακτηριστικό τρόπο.

Ενώ, όπως έχει επισημανθεί (από τον Μανακόρντ, στον Μοντάλε τα ίχνη της ποίησης του Ντ' Ανούντσιο περιορίζονται στο συντακτικό-λεξιλογικό και μετρικό επίπεδο, συνεπώς σ' ένα πεδίο καθαρά μορφικό και ουσιαστικά ασήμαντο, απεναντίας οι συνδέσεις και οι συγγένειες μεταξύ της απήχησης του Πάσκολι και της πρόσληψής του στον Μοντάλε είναι, κατά τη γνώμη μερικών (Σανγκουινέτι), πιο συγκεκριμένες και αναγνωρίσιμες, και κατά τη γνώμη άλλων (Μπονφιλιόλι, Σόλμι), απορριπτές. Ο Σανγκουινέτι εντοπίζει στην ποίηση του Μοντάλε την αναπόφευκτη διαμεσολάβηση της Σχολής των *Crepuscolari*¹ μέσω του Γκοτσάνο, ενώ ο Μπονφιλιόλι και ο Σόλμι απορρίπτουν δυναμικά την ύπαρξη οποιουδήποτε κοινού σημείου ή σχέσης, σαν να επρόκειτο για τη δογματική προεικόνιση μιας αμοιβαίας αδιαφορίας.

Ανάμεσα στις δύο αυτές απόψεις, η δεύτερη θεωρείται μακράν η πιο κοντινή στην πραγματικότητα, όχι μόνο επειδή στην ουσία η κατεξοχήν θέση του Πάσκολι είναι βαθύτατα διαποτισμένη από μια παρακμάζουσα και παρακμασμένη πλέον νοοτροπία κλασικής και κλασικίζουσας υφής, ενώ η αντίληψη του Μοντάλε είναι εντελώς συνυφασμένη με τις διάφορες ποιητικές διεργασίες του καινοτόμου εικοστού αιώνα (ενός αιώνα πραγματικά μοναδικού για τους θεωρητικούς και πρακτικούς νεωτερισμούς του), αλλά κυρίως επειδή, ενώ το έργο του Πάσκολι στρέφει την προσοχή του στα πιο εμφανή στοιχεία της σχολής του Λυκόφωτος, και μέσα σε αυτά πραγματώνεται και εξαντλείται, η ποιητική στράτευση του Μοντάλε προχωράει αποφασιστικά ένα

1. *Κρεπουσκολαρισμός*. Δες σημείωση 78, σελ.583

IN LIMINE/ ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ

Ο τίτλος εκφράζει την εισαγωγική λειτουργία: στην αρχή, δηλαδή «στο κατώφλι» (και το κατώφλι θα είναι εκτός από αυτό του βιβλίου, και το όριο που χωρίζει τη φυλακή από την ελευθερία). Παραλήπτης της σύνθεσης είναι η Πάολα Νικόλι, μια από τις μούσες του πρώτου βιβλίου του Μοντάλε (μ' αυτήν σχετίζονται τουλάχιστον άλλα πέντε ποιήματα): όμορφη ηθοποιός, περουβιανής καταγωγής με την οποία ο Μοντάλε έκανε παρέα τη δεκαετία του '30 και στην οποία βλέπει να καθρεφτίζεται η δική του αναποφασιστικότητα και η δική του ψυχολογική ευαισθησία.

Η φύση είναι ήδη εκείνη της Λιγουριανής ακτής, αν και η θάλασσα είναι ακόμη μια παρουσία σιωπηλή, και από αυτήν προέρχονται πολλά αμφίσημα μηνύματα.

Godi se il vento ch' entra nel pomario
vi rimena l' ondata della vita:
qui dove affonda un morto
viluppo di memorie,
orto non era, ma reliquario.

Il frullo che tu senti non è un volo,
ma il commuoversi dell' eterno grembo;
vedi che si trasforma questo lembo
di terra solitario in un crogiuolo.

Un rovello è di qua dall' erto muro.
Se procedi t' imbatti
tu forse nel fantasma che ti salva:
si compongono qui le storie, gli atti
scancellati pel giuoco del futuro.

Cerca una maglia rotta nella rete
che ci stringe, tu balza fuori, fuggi!
Va, per te l' ho pregato, – ora la sete
mi sarà lieve, meno acre la ruggine...

Να είσαι ευτυχισμένος αν ο άνεμος που μπαίνει στον οπωρώνα
ξαναφέρει το κύμα της ζωής:
εδώ που λιμνάζει ένας νεκρός
σωρός των αναμνήσεων
δεν ήταν κήπος, αλλά λειψανοθήκη.

Το φτεροκόπημα που ακούς δεν είναι ένα πέταγμα
αλλά του αιώνιου κόλπου η ταραχή·
δες που μεταμορφώνεται αυτή η μοναχική
γωνιά γης σε χωνευτήρι.

Ένα μαρτύριο είναι από εδώ από τον τοίχο τον απότομο.
Αν προχωρήσεις πέφτεις επάνω
ίσως εσύ, στο φάντασμα που σε σώζει:
διαμορφώνονται εδώ τα γεγονότα, οι πράξεις
οι ακυρωμένες για το παιχνίδι του μέλλοντος.

Ψάξε έναν σπασμένο βρόχο
στο δίχτυ που μας περισφίγγει, πήδα έξω, φύγε!
Πήγαινε, για σένα προσευχήθηκα, - τώρα η δίψα
θα είναι για μένα ελαφριά, λιγότερο σκληρή η σκουριά...

Στ. 7. για σένα προσευχήθηκα: είναι η ίδια θέση την οποία ο Μοντά-
λε θα επιβεβαιώσει σε άλλα δύο ποιήματα προς τη Νικόλι: στις «Χρυ-
σαλλίδες» και στο «Σπίτι στη Θάλασσα».

CASA SUL MARE / ΣΠΙΤΙ ΣΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ

Το κείμενο αυτό του 1924, κλείνει το τρίπτυχο το αφιερωμένο στην Πάολα Νίκολι. Εδώ κυριαρχεί η επιστροφή στο σπίτι στη θάλασσα της παιδικής ηλικίας, εκείνο του Μοντερόσο στις Cinque Terre (περιοχή καταγωγής του πατέρα του) όπου ο ποιητής θα περάσει πολλά καλοκαίρια μέχρι την ηλικία των τριάντα χρόνων. Το σπίτι αυτό («το σπίτι με τους δύο φοίνικες») θα το φτιάξει ο πατέρας του μαζί με τα ξαδέλφια του. Η αδελφή του ποιητή Μαριάννα γράφει σε μια επιστολή της προς την Ίντα Ζμπάλντι: «Το σπίτι μας δεν είναι ακριβώς στο χωριό Μοντερόσο, αλλά είναι στη Φεγκίνα, την παραλία του Μοντερόσο [...]. Ο πύργος είναι ακριβώς πίσω από τη βίλα [...]· στη βίλα υπάρχουν: δύο αρχοντικά [...], ένας πύργος, το σπίτι της υπηρεσίας, ο κήπος, ένα ασύλλιο, ένας πευκώνας, το περιβόλι και κάποια αμπέλια» (*Το σπίτι των Μοντάλε*).

Το θαλασσινό τοπίο της Λιγουρίας θα γίνει το πρωταρχικό υλικό για την πρώτη συλλογή *Τα Κόκαλα της σουπιάς*. Τα σημάδια της φυσικής πραγματικότητας που το υποκείμενο είναι σε θέση να συγκεντρώσει μεταδίδουν όλα την αίσθηση της επανάληψης που στερείται διεξόδων (το γύρισμα της αντλίας του νερού με το τρίξιμό του, τα κύματα της θάλασσας, ο άνεμος). Η ίδια η μνήμη είναι ανίκανη να συγκρατήσει το ξόδεμα της ζωής, και καταλήγει σε ένα χνάρι που όλο και εξασθενεί.

Ύστερα από τις θαλασσινές εικόνες που αντικειμενοποιούσαν την ενδόμυχη θέση της απογοήτευσης, της μη αναμονής, της μη ελπίδας, ο ποιητής εισάγει έμμεσα ένα «εσύ» προσωπικό, μια γυναίκα, η οποία θέτει μια δραματική ερώτηση για την ζωή. Πίσω απ' αυτή την έκκληση κρύβεται μια τελευταία κραυγή πνιγμένη μέσα στην καρδιά. Ο ποιητής θα 'θελε να πει ότι ίσως να υπάρχει μια σωτηρία, που ο καθένας να μπορούσε να υπερβεί το «varco, [το πέραςμα]», ν' ανακαλύψει τις βεβαιότητες, την ουσία των πραγμάτων, να πετύχει την ολοκλήρωση της ανθρώπινης φύσης του, αλλά δεν του δίνεται αυτή η δυνατότητα. Αυτός θα 'θελε, παρ' όλ' αυτά, να εγκαταλείψει τη μοίρα του, να μας διδάξει ένα «δρόμο φυγής» από τη σκληρή, παράλογη αναγκαιότητα από μια ακατανόητη πραγματικότητα, όμως γνωρίζει ότι αυτή η υπόθεση σωτηρίας είναι παροδική σαν τον αφρό ή σαν τα κύματα της φουρτουνιασμένης θάλασσας.

Il viaggio finisce qui:
nelle cure meschine che dividono
l' anima che non sa più dare un grido.
Ora i minuti sono eguali e fissi
come i giri di ruota della pompa.
Un giro: un salir d' acqua che rimbomba.
Un altro, altr' acqua, a tratti un cigolio.

Il viaggio finisce a questa spiaggia
che tentano gli assidui e lenti flussi.
Nulla disvela se non pigri fumi
la marina che tramano di conche
i soffi leni: ed è raro che appaia
nella bonaccia muta
tra l' isole dell'aria migrabonde
la Corsica dorsuta o la Capraia.

Tu chiedi se così tutto vanisce
in questa poca nebbia di memorie;
se nell' ora che torpe o nel sospiro
del frangente si compie ogni destino.
Vorrei dirti che no, che ti s' appressa
l' ora che passerai di là dal tempo;
forse solo chi vuole s' infinita,
e questo tu potrai, chissà, non io.
Penso che per i più non sia salvezza,
ma taluno sovverta ogni disegno,
passi il varco, qual volle si ritrovi.
Vorrei prima di cedere segnarti
codesta via di fuga

labile come nei sommossi campi
del mare spuma o ruga.
Ti dono anche l' avara mia speranza.
A' nuovi giorni, stanco, non so crescerla:
l' offro in pegno al tuo fato, che ti scampi.

Il cammino finisce a queste prode
che rode la marea col moto alterno.
Il tuo cuore vicino che non m' ode
salpa già forse per l'eterno.

Το ταξίδι τελειώνει εδώ:
στις ταπεινές φροντίδες που χωρίζουν
τη ψυχή και δεν μπορεί να φωνάξει.
Τώρα οι στιγμές είναι ίδιες και αμετάβλητες
όπως τα γυρίσματα της ρόδας στην τρόμπα.
Ένα γύρισμα: το ανέβασμα του νερού αντιβοά
Ένα άλλο, περισσότερο νερό, και κάπου κάπου ένα τρίξιμο.

Το ταξίδι τελειώνει σ' αυτή την ακρογιαλιά
που αγγίζουν τα ακούραστα και σιγανά κύματα.
Τίποτα δεν φανερώνει εκτός από τους τεμπέλικους καπνούς
την παραλία που υφαίνει με κοχύλια
το ελαφρό φύσημα του ανέμου: και είναι σπάνιο να προβάλλει
μέσα στη βουβή μπουνάτσα
ανάμεσα στα νησιά του ταξιδιάρη ανέμου
η Βουνίσια Κορσική και η Καπρέα.

Ρωτάς αν έτσι όλα χάνονται
σ' αυτή τη λιγοστή ομίχλη της μνήμης

μήπως την ώρα που τεμπελιάζει ή όταν αναστενάζει
το αφρισμένο κύμα εκπληρώνεται κάθε πεπρωμένο.
Θα 'θελα να το αρνηθώ και να σου πω ότι πλησιάζει
η ώρα που θα περάσεις πέρα από το χρόνο·
ίσως μονάχα όποιος θελήσει κοινωνεί το άπειρο
κι αυτό, εσύ θα το μπορέσεις, ποιος ξέρει, όχι εγώ.
Νομίζω πως για τους πολλούς δεν είναι σωτηρία,
μα υπάρχει πάντα κάποιος που ανατρέπει κάθε σχέδιο
διαβαίνει το πέρασμα, βρίσκει ξανά τον εαυτό του όπως τον θέλησε.
Θα 'θελα πριν λυγίσω να σου δείξω
αυτόν τον δρόμο της φυγής
τον εφήμερο όπως στους ταραγμένους κάμπους
της θάλασσας αφρός ή ρυτίδα.
Σου χαρίζω ακόμα τη φειδωλή ελπίδα μου.
Στις καινούργιες μέρες, κουρασμένος, δεν ξέρω να την τρέφω πια:
και την προσφέρω ενέχυρο στη μοίρα σου για να σωθείς.

Η διαδρομή τελειώνει σ' αυτές τις ακρογιαλιές
που σιγοτρώνει η αέναη κίνηση των κυμάτων.
Η καρδιά σου δίπλα μου δεν μ' ακούει
και ίσως σαλπάρει ήδη για την αιωνιότητα.

Στ. 15. *η Βουνίσια Κορσική και η Καπρέα*: τοπίο στο οποίο μια Δαντική ηχώ (*Κόλαση XXXIII*, στ. 82) διασταυρώνεται με τόπους του Ντ' Ανούντσιο: «και πιο μακρινές/ μορφές ανέμου μέσα στον άνεμο, /τα νησιά της οργής σου, /ω πατέρα Δάντη,/ η Καπρέα και η Γοργόνα» («Μεσημέρι», στη συλλογή *Αλκυόνη*, στ. 18-22).

Στ. 37. *ίσως σαλπάρει ήδη για την αιωνιότητα*: η εικόνα της «αναχώρησης» εκφράζει επιτυχώς – με τη μεταφορική σημασία – τη χειρονομία της ενεργούς ελευθερίας σε σχέση με τη ζωή: όπως το ταξίδι του ποιητή (και των ανθρώπων γενικά) τελειώνει στην ακτή, έτσι κι αυτό της γυναίκας, διαβαίνει το όριο και αντικρίζει το ταξίδι.

ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΤΗΝ ΙΕΡΑ ΟΔΟ⁴⁵

Ο Εουτζένιο Μοντάλε, πραγματοποίησε ένα ταξίδι στην Ελλάδα το 1962 και ανάμεσα στα άλλα μέρη, επισκέφτηκε τους Δελφούς και τη Ναύπακτο, προσκαλεσμένος από τον φίλο του ποιητή και πολιτικό Γεώργιο Αθανασιάδη Νόβα⁴⁶, ο οποίος τον φιλοξένησε στο αρχοντικό του στη Ναύπακτο. Τις εντυπώσεις του από την επίσκεψη αυτή διατύπωσε στο αφήγημά του με τον τίτλο «Στην Ιερά Οδό».

Στη τομή της γήινης επιφάνειας απαντιέται, στην Ελλάδα, μια σχεδόν αισθησιακή αφθονία φτωχής βλάστησης. Λίγο ή τίποτα το καινούργιο για όποιον ξέρει το ιταλικό τοπίο. Αλλά σε μας η ποικιλία επιβουλεύεται τη συνέχιση της απόλαυσης, προκαλεί μian ικανοποίηση που αλλάζει από ώρα σε ώρα και δεν επιτρέπει τις καρποφόρες αναπολήσεις μιας ύπιστης ανίας. Εμείς οι Ιταλοί

45. Από το βιβλίο *Πεζά και διηγήματα*, Εκδόσεις Mondadori, 1994, σσ. 483-488. Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Το δέντρο* τχ. 159-160, Χειμώνας 2007-2008 σε μετάφραση δική μου.

46. Ο Γεώργιος Αθανασιάδης-Νόβας (Ναύπακτος, 1893-1987) ήταν πολιτικός, νομικός, λογοτέχνης και δημοσιογράφος. Διετέλεσε πρωθυπουργός και ήταν μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Ο Νόβας στιγματίστηκε ως ο πρώτος «Πρωθυπουργός της Αποστασίας», τον Ιούλιο του 1965, παρότι η Κυβέρνησή του τελικά δεν πέτυχε να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης και παραιτήθηκε. (Σ.τ.Μ.)

απολαμβάνουμε το τοπίο μας με το κουταλάκι, ενώ στην Ελλάδα το μέτρο είναι το γαλόκι. Ακόμα και η επιβουλή της ανθρώπινης πανίδας εδώ εξουδετερώνεται. Μπορεί να διατρέξεις εκατό χιλιόμετρα συναντώντας μονάχα ένα γαϊδουράκι ή κάποια κατσίκια. Και η μοναδική διατάραξη γίνεται από τα τουριστικά λεωφορεία, πυκνά, γρήγορα και πολύ μεγάλα. Όποιος συγχρωτίζεται σ' αυτού του είδους τα ταξίδια έχει εντούτοις το πλεονέκτημα να μπορεί να περάσει τη νύχτα του περισσότερο ή λιγότερο άνετα έξω από την Αθήνα, γιατί τα τουριστικά πρακτορεία πιάνουν τα καλύτερα ξενοδοχεία και κλείνουν τα δωμάτια για τους πελάτες τους. Ο μεμονωμένος ταξιδιώτης έχει πολύ λίγες ελπίδες να κοιμηθεί στους Δελφούς ή στην Ολυμπία αν δε διαθέτει προσωπικό όχημα. Και πρέπει να περιοριστεί σε μια σύντομη εκδρομή με επακόλουθο την αναγκαστική επάνοδο του στη βάση.

Φτάνοντας στους Δελφούς, όποιος δε θέλει να γυρίσει στην Αθήνα, δεν έχει παρά δύο επιλογές: ή να περάσει στις ακτές της Πελοποννήσου, όπου το τοπίο είναι πολύ λιγότερο ενδιαφέρον, αλλά όπου υπάρχει η δυνατότητα να βρει ένα ευπρεπές ξενοδοχείο ή να προχωρήσει ως τη Ναύπακτο, διαβαίνοντας ένα δρόμο διάσπαρτο από πέτρες και λακούβες, που χαρακτηρίζεται αδιάβατος ακόμα και σε ταξιδιωτικούς οδηγούς που είναι τυπωμένοι κάμποσα χρόνια νωρίτερα. Και αυτή ήταν η λύση που έπρεπε να διαλέξω, γιατί στη Ναύπακτο κάποιος με περίμενε: μια σπουδαία προσωπικότητα που γνωρίζει τέλεια τη γλώσσα μας και τη λογοτεχνία μας.

Μα πρώτα θα έπρεπε να πω κάτι για τους Δελφούς, τόπο ιερό, χωμένο στο μάκρος μιας αδιάβατης ανηφοριάς που δεσπόζει στο απόκρημνο φαράγγι ενός ξεροπόταμου και σ' ένα μικρό τρίγωνο θάλασσας, πολύ μακρινό. Στους Δελφούς, μου έλεγε ο φίλος Φέντον, ένας Αμερικανός συγγραφέας που ζει από χρόνια

στην Ελλάδα, πρέπει να μείνεις πολύ περιμένοντας να φτάσει η ώρα της αποκάλυψης. Αν λείψει αυτή, πρέπει να περιοριστείς στο να θαυμάσεις τον περίφημο ηνίοχο με τα μάτια από σμάλτο και να βουτήξεις τα χέρια στην Κασταλία πηγή εκφράζοντας νοερά μια επιθυμία. Δεν ξέφυγα από αυτό το έθιμο, μα δυστυχώς οι επιθυμίες ήταν πολλές και αντιφατικές και δεν νομίζω πως θα μπορέσουν να εισακουστούν.

Γύρω στους Δελφούς υπάρχουν κάθε λογής ερείπια που μπορεί να τα επισκεφτείς στη ράχη κάποιου μουλαριού. Η ατμόσφαιρα των Δελφών είναι ηλεκτρισμένη, ερεθιστική, μάλλον μυστηριακή· αλλά το μυστήριο και ο τουρισμός δε συμβιβάζονται. Υπάρχει, αν δεν είμαι λάθος πληροφορημένος, ένα σχέδιο που υποστηρίζεται από την Ουνέσκο, να ιδρυθεί στους Δελφούς ένα κέντρο προορισμένο για διανοούμενους, ποιητές και συγγραφείς «υψηλού επιπέδου», με την ελπίδα πως μια σπίθα ιερής φωτιάς θα προσκολληθεί στις ψυχές τους. Δεν βλέπω όμως πως ένας Χέλντερλιν ή ένας Φρειδερίκος Νίτσε (κανένας από τους δύο δεν ήρθε ποτέ στην Ελλάδα) θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν επωφελώς σε μια τέτοια αδελφότητα. Ίσως οι λίγοι εκλεκτοί θα επιλεγούν με επιστημονικά κριτήρια μελετημένα από τεχνοκράτες της διανόησης και της λογοτεχνικής παραγωγής. Και την Ελλάδα, την πραγματικά αθάνατη Ελλάδα, θα τη γνωρίσουν και θα την τιμήσουν μερικά μεγάλα πνεύματα που ποτέ δεν θα έχουν πατήσει το πόδι τους σ' αυτή.

Όχι βέβαια πως η σημερινή Ελλάδα απογοητεύει τον «αισθηματικό» ταξιδιώτη (έναν τύπο τουρίστα προορισμένο να εξαφανιστεί), γιατί ακόμα σήμερα μπορεί πολλά να προσφέρει σ' όποιον διαθέτει μάτια και ευαισθησία· αλλά είναι ζήτημα χρόνου. Πέστε πως το ποτάμι του τουρισμού πλημμυρίζει ολότελα και θα δείτε κι εδώ τις συνέπειες. Για την ώρα, το ελληνικό τοπίο κα-

ΕΡΓΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ⁸⁵

1896

12 Οκτωβρίου: Γεννιέται στη Γένοβα ο Εουτζένιο Μοντάλε στην οδό Ντογκάλις από τον Ντομένικο (επονομαζόμενο Ντομίνγκο) και Τσιουζεπίνα Ρίτσι. Είναι το τελευταίο από τα έξι παιδιά: Σαλβατόρε (1885-1972), Ούγκο (1887-1963), Ερνέστο (πέθανε αμέσως μετά τη γέννησή του το 1889), Αλμπέρτο (1890-1978), Μαριάνα (1894-1938) κι αυτός. Ο πατέρας του είναι συνιδιοκτήτης της εταιρείας «G. G. Μοντάλε και Σία» που εισάγει νέφτι, ρητίνη και χημικά προϊόντα.

1902

Ο Εουτζένιο γράφεται στο δημοτικό σχολείο Abrogio Spinola όπου φοιτά τα πρώτα τέσσερα χρόνια. Παίρνει απολυτήριο δημοτικού το 1907 στο σχολείο Giano Grillo στη Salita delle Battistine.

1905

Τελειώνει η κατασκευή της βίλας στις Cinque Terre, γενέθλιο τόπο του πατέρα του. Η κατασκευή της βίλας είχε αρχίσει το 1900. Από τότε ο Εουτζένιο θα περνάει τους καλοκαιρινούς μήνες μαζί με την οικογένειά του, μέχρι τα τριάντα του χρόνια. Το θαλασσινό τοπίο της Λιγουρίας θα είναι το προνομιακό σενάριο της πρώτης του ποιητικής συλλογής τα *Κόκαλα της σουπιάς*.

85. Τα βασικότερα στοιχεία του εργοβιογραφικού που δημοσιεύονται εδώ, περιλαμβάνονται στα βιβλία Εουτζένιο Μοντάλε *Poesie scelte* των εκδόσεων Mondadori και Εουτζένιο Μοντάλε *Άπαντα τα ποιήματα* των ίδιων εκδόσεων, Μιλάνο 1984.

1908

Είναι ημιοικότροφος στο ινστιτούτο Vittorino Da feltre. Αποτυγχάνει στις εξετάσεις της τρίτης τάξης και αναγκάζεται λόγω προβλημάτων υγείας να την επαναλάβει το 1910-11. Το 1911 εγγράφεται στο Βασιλικό Τεχνικό Ινστιτούτο Vittorio Emannuele.

1913

Η οικογένεια μετακομίζει στην οδό Privata Piaggio.

1915

Μελετά κλασικό τραγούδι παίρνοντας μαθήματα από τον πρώην βαρύτονο Ερνέστο Σιβόρι. Εργάζεται χωρίς ιδιαίτερη επιθυμία, στο γραφείο της εταιρείας του πατέρα του. Συχνάζει τακτικά στη δημοτική βιβλιοθήκη του Μπέριο. Τον **Ιούνιο** παίρνει το δίπλωμα εμπορικών σπουδών από το «Vittorio Emannuele» με καλούς βαθμούς. Με την είσοδο της Ιταλίας στον πόλεμο, τα τρία αδέρφια του –Σαλβατόρε, Ούγκο και Αλμπέρτο– καλούνται στο στρατό. Η πολεμική σύρραξη θα αναστείλει μεταξύ άλλων, το ντεμπούτο του ως τραγουδιστή της όπερας.

1916

Συνεχίζει τις αναγνώσεις στη βιβλιοθήκη. Κρατάει ένα ημερολόγιο αναγνώσεων, σημειώσεων, εντυπώσεων, το οποίο κατέστρεψε. Γράφει το πρώτο από τα γνωστά ποιήματα το «Meriggiare Pallido e assorto», [«Να περνάς το μεσημέρι ωχρός»].

1917

Συνεχίζει τις αναγνώσεις στις βιβλιοθήκες της Γένοβας. Κρατάει ένα ημερολόγιο, που θα δημοσιευτεί μόνο το 1938 από τον εκδοτικό οίκο Mondadori με τίτλο *Γενοβέζικο Τετράδιο*. Το ημερολόγιο αυτό είναι το σημαντικότερο ντοκουμέντο για την εποχή εκείνη. Κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων έχει ένα δυνατό πνευματικό δεσμό με την αδελφή

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ

Ο Γιάννης Ηλ. Παππάς γεννήθηκε στην Άρτα το 1962. Είναι πτυχιούχος του τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Για δύο χρόνια παρακολούθησε μαθήματα ιταλικής γλώσσας και λογοτεχνίας στα Πανεπιστήμια της Perugia και του Bari της Ιταλίας.

Από το 1990 εργάζεται ως καθηγητής φιλόλογος στη Μέση Εκπαίδευση. Υπήρξε συνδιευθυντής του λογοτεχνικού περιοδικού *Ελίτροχος* της Πάτρας (1993-1999).

Από το 2002 μέχρι το 2015 ήταν πρόεδρος του Συνδέσμου Φιλολόγων Πατρών. Επίσης από το 2003 είναι εκδότης-διευθυντής του ηλεκτρονικού λογοτεχνικού περιοδικού <http://www.diapolitismos.net>.

Έχει μεταφράσει Cesare Pavese, Eugenio Montale, Giuseppe Ungaretti, Sandro Penna, Alda Merini, Milo de Angelis.

Έχει εκδώσει τρεις ποιητικές συλλογές και μία συλλογή διηγημάτων. Έχει επίσης επιμεληθεί πολλές ανθολογίες για διάφορα θέματα. Είναι μέλος της Εταιρείας συγγραφέων και του Κύκλου ποιητών.

Με την αδερφή του στο σπίτι του στο Μοντερόσο.

Το σπίτι στο Μοντερόσο.